

Кочин Володимир Володимирович,
кандидат юридичних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, науковий консультант судді Конституційного Суду України

ПОВНОВАЖЕННЯ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ АБО БЕЗДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО ТА ЇХ ОБТЯЖЕНЬ: PRIMUM NON NOCERE

Гегель зробив висновок, що «розумність власності поглядає не в задоволенні потреб, а в тому, що усувається гола суб'єктивність особи. Тільки через власність особа виступає як розум» [1, с. 55]. Розвиток унормування відносин власності, інституту юридичної особи, а також правового режиму окремих об'єктів права власності спричиняє потребу в створенні юридичних механізмів для належного здійснення та захисту права власності на об'єкти, якими особа не може безпосередньо володіти в прямому розумінні цього процесу (так би мовити «тримати в руках»). Зокрема щодо нерухомого майна існує необхідність відповідної державної реєстрації, яка відповідно до позиції Р. А. Майданика має правоутворювальне значення [4, с. 75].

У цьому аспекті слід згадати, що належні документи як умови виникнення або засвідчення права власності були відомі на теренах України як за час окупації Російською імперією (інструкція «Межовим Губернським Канцеляріям та Провінційним конторам» 1766 [2, с. 103], так і Австро-угорською імперією (§ 43 Цивільного кодексу Галичини 1797 [8, с. 82]). Нині ці відносини врегульовані Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (далі – Закон).

За Законом державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – державна реєстрація прав) – офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (пункт 1 частини першої статті 2).

Новим підходом у Законі є наділення повноваженнями з державної реєстрації прав недержавних суб'єктів, зокрема нотаріуси та приватні виконавці (у разі накладення/зняття таким виконавцем арешту на нерухоме майно під час примусового виконання рішень відповідно до закону) (пункти 2, 3 частини першої статті 10). Це не надає процедури реєстрації прав приватними суб'єктами ознак специфічної юридичної діяльності, адже вони у цих відносинах виконують роль так званого «державного агента». Зважаючи на це, висновок, що діяльність із вчинення нотаріальних дій і державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень за своїм правовим значенням є різними видами юридичної діяльності [6, с. 147] не піддається сумніву, однак доцільність такого порівняння видається штучним, зважаючи на їх очевидно різні сутності та юридичні наслідки.

Питання власності та її державної реєстрації є ключовими не лише щодо оцінки правового порядку відповідно до реалізації людиноцентричних цінностей, а й щодо оцінки утвердження принципу верховенства права загалом. Дж. Волдрон стверджує, що її розв'язання цього питання вимагає від держави запевнення в тому, що вона не буде законодавствувати шляхом обмеження права власності або зводячи законодавство у цій ділянці до мінімуму, натомість може вимагати правових та конституційних гарантій для права власності від законодавчих спокус, а також вимагати забезпечення судового нагляду [7, с. 99].

О. О. Первомайський наголошує, що «право власності є однією з підвалин ієрархії

конституційних цінностей, а тому ефективність гарантій реалізації цього права є передумовою реалізації інших конституційних прав і свобод людини і громадянина. Тому держава має чіткі та зрозумілі за змістом та метою свого спрямування позитивні обов'язки» [5, с. 25].

Конституційний Суд України у Рішенні (щодо непорушності права власності) від 16 листопада 2022 року № 9-р(П)/2022 (далі – Рішення) утвердив низку юридичних позицій що: визнання, дотримання і захист права власності є обов'язком держави; конституційний імператив щодо непорушності права приватної власності скеровано насамперед на забезпечення власника від протиправного втручання в здійснення ним своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження належним йому майном вільно та на власний розсуд (підпункт 2.2 пункту 2 мотивувальної частини); право власності не є абсолютним, тобто може бути обмежене, однак втручання у це право може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності (абзац другий пункту 4 мотивувальної частини).

Зважаючи на те, що державна реєстрація (публічно-правовий інститут) стосується права власності (приватноправовий інститут) між ними має бути належний правовий зв'язок, що втілюється у відповідних юридичних фактах. ЦК України містить вказівку на окремі моменти у часі: *набуття* права власності (стаття 328) та *виникнення* права власності (частини друга статті 331). Ці юридичні факти, які мають різне значення для власника і часовий проміжок між якими законодавець намагається скоротити до мінімуму. Як твердить А. В. Коструба «проведення державної реєстрації прав власності не має самостійного правового значення, але в контексті настання наслідку є обов'язковим. Це надає певної завершеності цьому фактичному складу» [3, с. 367].

Конституційний Суд України у Рішення наголосив, що «набуття права власності на нерухоме майно ґрунтується на кількох юридичних фактах: підставі виникнення права власності в розумінні статті 11 Кодексу (договір та інший правочин тощо), рішенні щодо державної реєстрації прав, відповідному реєстраційному записі в Державному реєстрі прав. Зазначені юридичні факти в сукупності є правотвірним складним юридичним фактом.

За чинним законодавством України особа набуває право власності на нерухоме майно та має змогу повноцінно його здійснювати, зокрема у спосіб розпорядження своєю власністю, після державної реєстрації права власності на нерухоме майно, тобто ухвалення рішення щодо державної реєстрації права власності на нерухоме майно, внесення та подальшого збереження (наявності) відповідного реєстраційного запису в Державному реєстрі прав» (абзаци дев'ятий, десятий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

Це свідчить, що повноваження Міністерства юстиції України щодо скасування рішення про державну реєстрацію прав, що було предметом конституційного контролю, охоплювали лише один із юридичних фактів, що породжувало відповідну правову невизначеність: припинялося державне визнання права власності на нерухоме майно (його *виникнення*) без оспорювання презумпції правомірності його *набуття*, встановленої частиною другою статті 328 ЦК України.

Саме тому «оспорюваний припис статті 37 Закону всупереч принципам „відповідальності держави перед людиною“ та „добропорядного врядування“ не встановлює домірних засобів втручання у право власності у випадках, коли підставою для скасування рішення про державну реєстрацію прав є помилкові рішення та дії державного реєстратора. <...> оспорюваний припис статті 37 Закону також суперечить юридичній визначеності як складникові конституційного принципу верховенства права (правовладдя)» (абзаци перший, другий підпункту 4.11 пункту 4 мотивувальної частини Рішення).

На виконання Рішення відбулися зміни до Закону, за якими повноваження Міністерства юстиції України були уточнено на «анулювання рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав». Вважаємо, що повноваження Міністерства юстиції України щодо анулювання (фактично – скасування) рішень про державну реєстрацію прав мають відповідати не лише принципу верховенства права, гарантіям

захисту права власності як конституційній цінності, а й не шкодити добросовісному власнику.

Звісно, адміністративні механізми можуть бути більш дієвими та оперативними, свідчити про ефективність захисту права власності, однак у разі розумного сумніву щодо порушення презумпції правомірності набуття права власності саме лише скасування державної реєстрації не збалансує приватні та публічні інтереси. Крім того потребує окремого дослідження ефективність законодавчих змін та пошук належних механізмів захисту права власності на нерухоме майно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. Київ: Юніверс, 2000. 336 с.
2. Ельяшевич В. Б. Избранные труды о юридических лицах, объектах гражданских правоотношений и организации их оборота. В. 2 т. Т. 2. М.: Статут, 2007. 459 с.
3. Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі припинення цивільних майнових відносин: дис. д.ю.н. 12.00.03. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2015. 440 с.
4. Майданик Р. А. Речове право: підручник. Київ: Алерта, 2019. 1102 с.
5. Первомайський О. О. Конституційні засади захисту права власності. *Право власності: способи захисту крізь призму судової практики: монографія*. За ред.: Спасибо-Фатеева І. В. Харків: ЕКУС, 2023. С. 17–26.
6. Сигидин В. М. Цивільно-правове регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно нотаріусами України: дис. ... к.ю.н. 12.00.03. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2018. 244 с.
7. Уолдрон Д. Верховенство права и мера собственности. Киев: «Центр учебной литературы», 2021. 140 с.
8. Цивільний кодекс Галичини: пер. з нім. Мар'яна Мартинюка, Олени Павлищець. Івано-Франківськ: Вавилонська бібліотека, 2017. 272 с.

Крижна Валентина Миколаївна,
*кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка
кафедри цивільно-правової політики, права
інтелектуальної власності та інновацій
Національного юридичного університету України імені
Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ПРИЗВИЩА ВІДОМОЇ В УКРАЇНІ ОСОБИ ЯК ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ

З метою привернути увагу споживача до свого товару чи послуги суб'єкти підприємницької діяльності намагаються вибрати як торговельну марку таке позначення, яке мало б додаткову привабливість. Такими, зокрема, є позначення, які відтворюють прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб. Щоб не допустити безпідставне використання репутації інших осіб з метою отримання доходу законодавство України дозволяє реєстрацію зазначених позначень як торговельних марок лише зі згоди цих осіб (ч.4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»). Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ) в ч.1 ст. 296 також закріплює, що фізична особа має право використовувати своє ім'я у всіх сферах своєї діяльності. Що ж стосується можливості використання іншими особами чужого імені, то воно є

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ,
ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ІННОВАЦІЙ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА
за підтримки**

**Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз
НАПрН України**

**Всеукраїнської громадської організації
«Асоціація цивілістів України»**

**ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРИВАТНОПРАВОВИХ
МЕХАНІЗМІВ НАБУТТЯ,
ПЕРЕДАЧІ, ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ
ЦИВІЛЬНИХ ТА СІМЕЙНИХ ПРАВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ В
УКРАЇНІ**

**матеріали Науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора
Ч. Н. Азімова, м. Харків**

12 січня 2024 р.

Харків - 2024

УДК 347 (477)

П 78

*Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет
рішенням кафедри цивільно-правової політики,
права інтелектуальної власності та інновацій Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 9 від 11.01.2024 р.)*

Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав у сучасних умовах в Україні: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 12 січня 2024 р.) — Харків, 2024, — 227 с. — Електронне наукове видання.

ISBN 978-966-998-675-7

До збірника увійшли тези доповідей і повідомлень учених, практикуючих юристів, представників судових органів, а також аспірантів, здобувачів та студентів. Видання адресоване науковим співробітникам, аспірантам, викладачам юридичних факультетів вищих навчальних закладів, а також працівникам суду, адвокатури, органів юстиції, практикуючим юристам, іншим особам, які вивчають і застосовують цивільне законодавство України.

Матеріали викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори та їх наукові керівники.

УДК 347 (477)

ISBN 978-966-998-675-7

© Колектив авторів, 2024

© НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2024